

GLOFÁK Péter

PhD-hallgató

**Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar,
Földtudományok Doktori Iskola, Geopolitikai Program,
Pécs**

PhD student

**University of Pécs, Faculty of Natural Sciences, Doctoral
School of Earth Sciences Geopolitical Program, Pécs,
Hungary**

email: glofak@t-online.hu

GAZDASÁGI HADVISELÉS ÉS GEOPOLITIKAI KÜZDELMEK AZ OLAJ VILÁGPIACÁN

**ECONOMIC WARFARE AND GEOPOLITICAL
STRUGGLES IN THE WORLD OIL MARKET**

ABSTRACT

In recent decades, the United States has increasingly used the means of economic warfare in its geopolitical struggles. Among these instruments – in addition to the financial markets – it most often launches geoeconomic attacks in the oil market against its geopolitical adversaries. The United States can cause significant economic damage both for oil exporter (eg. Iran, Venezuela) and oil importer (eg. Cuba, North Korea) countries by restricting their access to oil markets.

This paper analyzes the economic warfare in the oil market between the United States and Iran, Russia, and North Korea. Through these examples this paper demonstrates how the United States organizes and executes geoeconomic attacks in the oil market and how it handles country-specific problems. The United States has the means to organize broad international coalition alongside the oil market sanctions – even in the lack of UN Security Council resolutions.

United Nations has decided on a number of economic sanctions against Iran because of its nuclear program. These sanctions reduced the supply in the world oil market and resulted in about 10-20% price increase, while Iran – despite of the sanctions – found the way to sell significant amount of oil, mainly to China and India.

Russia is a member of the UN Security Council, so no UN sanctions can be imposed on it, nevertheless the United States and its allies launched a geoeconomics assault against Russia after the annexation of the Crimea. Russia was prepared for these economic sanctions and could effectively reduce the negative effects on its oil export, which could even increase after the western sanctions.

North Korea is under UN sanctions since 2006 because of its nuclear program. The sanctions refer to oil and oil products as well, but has no significant effect on world oil market and oil price, because North Korea is a relatively small country with low oil consumption. North Korea is suffering a huge economic burden due to severe restrictions and its only way to circumvent the embargo – according to American accusations – is to smuggle some oil from China and Russia.

Kulcsszavak: Egyesült Államok, Észak-Korea, gazdasági hadviselés, Irán, kőolaj, Oroszország

Keynotes: United States, North Korea, economic warfare, Iran, oil, Russia

1. Bevezetés

Immáron egy évszázad telt el azóta, hogy Woodrow Wilson amerikai elnök elméletében kifejtette, hogy az elkövetkezőkben az Egyesült Államok geopolitikai céljait fegyverek bevetése nélkül, elsősorban gazdasági eszközökkel fogja majd elérni.¹ Bár Wilson elméletét a későbbiekben sokan vitatták – és a második világháború is rácafolta – a 20. század egészében érezhető volt a geopolitikai küzdelmekben a gazdasági hadviselés szemléletének előretörése. Míg az I. világháború kitörésekor az Egyesült Államok még nem társított tudatos gazdasági eszközöket a katonai hadműveletek mellé, addig a II. világháborúban – már Pearl Harbor előtt – külön erre a célra létrehozott Gazdasági Védelmi Bizottság (Economic Defense Board) irányította a tengelyhatalmak gyengítésére, illetve a szövetségesek erősítésére irányuló gazdasági „hadműveleteket” világszerte.² A gazdasági szem-

léletű geopolitikai gondolkodás különösen a hidegháború időszakában vált fontossá, amikor a Szovjetunió rendelkezésére álló óriási nukleáris fegyver-
 arzenál eleve lehetetlenné tette, hogy az Egyesült Államok katonai eszkö-
 zökkel tartóztassa fel a kommunizmus világszintű terjedését.

A gazdasági hadviselés elméletéről és gyakorlatáról Baldwin írt összefog-
 láló könyvet a hidegháború utolsó időszakában „Economic Statecraft” cím-
 mel, melyben multidiszciplináris megközelítésben mutatta be és értékelte a
 gazdasági hadviselés elméletét és gyakorlatát.³ Ebben a könyvében Baldwin
 szakított a szakirodalomban addig túlsúlyban lévő, alapvetően pesszimista
 megközelítéssel (pl.: Adler-Karlsson 1968⁴; Bienen-Gilpin 1980⁵; Doxey
 1972⁶; Galtung 1967⁷; Kindleberger 1970⁸; Knorr 1975⁹; Losman 1979¹⁰) és
 hosszasan érvelt a gazdasági hadviselés pozitívumai mellett.¹¹

A gazdasági szemléletű geopolitikai irányzatot Luttwak nevezte el geo-
 ökonómiának. Cikkében hangsúlyozza, hogy a kétpólusú világrend meg-
 szűnését követően a „katonai eszközöket felváltották a kereskedelmi eszkö-
 zök, a befektethető tőke helyettesíti a tüzerőt, a civil innovációk a katonai
 technológiai előrehaladást, a piacszerzés pedig helyettesíti a helyőrséget és
 a katonai bázisokat”.¹² A hidegháború időszakát követően aztán a geopoliti-
 tikai erőterben olyannyira fontossá váltak a gazdasági szempontok, hogy a
 huszadik század végére a geopolitika fogalom szinonimájává, vagy inkább
 azt felváltó fogalommá vált a geoökonómia fogalma.¹³

A szakirodalom nem egységes annak megítélésében, hogy pontosan
 mely gazdasági eszközök sorolhatók a gazdasági hadviselés eszköztárába.
 George Shambaugh „Encyclopedia Britannica”-ban leírt meghatározása
 szerint: a gazdasági hadviselést megindító fél „gazdasági eszközökkel meg-
 gyengíti a megcélzott ország gazdasági potenciálját, ezen keresztül pedig
 politikai és katonai erejét, gazdasági hadviselésnek tekinthető továbbá, ha
 gazdasági eszközökkel kényszeríti az ellenlábás országot viselkedésének
 megváltoztatására, illetve meggátolja, hogy más országokkal normális gaz-
 dasági kapcsolatokat tartson fenn. Jellemző eszközei lehetnek a gazdasági
 hadviselésnek a kereskedelmi embargó, a bojkott, a szankciók, a diszkrimi-
 natív vámpolitika, vagyoni eszközök befagyasztása, segélyek felfüggesz-
 tése, beruházások tilalma és a kisajátítás”.¹⁴

Wilson álláspontja szerint a geopolitikai érdekek érvényesítése gazdasági
 eszközökkel azért is kedvezőbb a katonai eszközöknél, mert ily módon el-
 kerülhető a civil lakosság háborús szenvedése. A kritikai geopolitika kép-
 viselői (például Tuathail) azonban rámutatnak, hogy amikor az Egyesült
 Államok geoökonómiai eszközökkel lép fel geopolitikai ellenlábasaival
 szemben, akkor ugyanaz az imperialista szemlélet vezérli, amely az ortodox

geopolitikára mindig is jellemző volt, csak adott esetben a katonai hadműveletek helyett a gazdasági hadműveletek alacsonyabb költséggel és kockázattal, vagy magasabb elérhető haszonnal járnak.¹⁵ Tuathail meglátását azzal egészíti ki Weiss, hogy egy-egy gazdasági támadás is eredményezheti sok millió ember mérhetetlen szenvedését vagy sok ezer ember halálát, ha a szankciók eredményeként például élelmiszerhiány vagy gyógyszerhiány lép fel a szankciót elszenvedő országban.¹⁶ Az egyik legismertebb ilyen jellegű humanitárius katasztrófát az ENSZ BT 1990-ben Irakra kivetett átfogó gazdasági szankciói okozták, ahol a szakirodalmi források százezres nagyságrendűre becsülik az áldozatok számát, és ezen áldozatok jelentős része gyerek volt.¹⁷ Az elmúlt években az országot sújtó gazdasági problémák mellett tovább fokozták a helyi lakosság szenvedéseit a Venezuelával¹⁸ és Észak-Koreával¹⁹ szemben elrendelt gazdasági szankciók is. A geopolitikai küzdelmek tehát a geoökonómia korában továbbra is súlyos szenvedéseket eredményeznek a civil lakosságnak, csak ezek a szenvedések más – általában kevésbé látványos, a média által kevésbé felkapott – formában öltenek testet mint a háborúk, ezért a világ közvéleménye kevésbé figyel oda rájuk.

További negatív hatása a gazdasági hadviselésnek, hogy a kutatások szerint csökkent a demokrácia szintjét a szankciónak kitett országban. Autokrata vagy esetenként kimondottan diktatórikus irányba tolódik el a hatalomgyakorlás módja ezekben az országokban, ahogy látható volt ez például a Kim dinasztia által uralt Észak-Koreában, Chavez/Maduro Venezuelájában vagy Fidel Castro Kubájában.²⁰

A gazdasági hadviselésnek továbbá kiterjedt nemzetközi jogi vonatkozásai is vannak (pl.: ENSZ vagy WTO szerződések), de ezen szempontok vizsgálata meghaladná jelen cikk kereteit, ezért ettől most eltekintünk.

Jelen cikk azt vizsgálja, hogy a gazdasági hadviselés egy speciális szegmense, a geopolitikai célú kőolajpiaci műveletek hogyan működnek és milyen hatásokat indukálnak a kőolaj világpiacán. Mennyiben különböznek az olajpiaci következmények, ha a Oroszország, Irán, vagy például Észak-Korea szenved el geoökonómiai támadást az olajpiacon.

2. A gazdasági hadviselés a világ kőolajpiacán

A világ legnagyobb volumenben kereskedett nyersanyaga a kőolaj: az olaj világpiacának éves forgalma mintegy 1700 mrd USD, (összehasonlításképpen az arany világpiacának éves forgalma 170 mrd USD, a vas, a réz és az alumínium világpiaca mintegy 115-115 mrd USD-s forgalmat

mutat).²¹ Kézenfekvő tehát, hogy gazdasági hadviselés esetén – a pénzügyi piacok mellett – elsőként a kőolaj piacával kapcsolatos gazdasági eszközök kerülnek előtérbe, amikor geoökonómiai hadműveleteket terveznek a világ geopolitikai stratégiái. Elegendő az Észak-Koreával vagy Kubával szemben elrendelt kőolajembargóra, illetve az Iránnal és Venezuelával szemben elrendelt kőolaj export-korlátozásokra gondolni. Jelentős gazdasági nyomást lehet helyezni egy kormányra az olajpiachoz való hozzáféréseinek korlátozásával, akár kőolajexportőr, akár kőolajimportőr országról van szó.

Geopolitikai célú kőolajpiaci nyomásgyakorlás általában az Egyesült Államokhoz köthető, mert az Egyesült Államok rendelkezik olyan olajpiaci és geopolitikai súllyal, amely szükséges egy-egy geopolitikai célú olajpiaci szankció bevezetéséhez, fenntartásához és ellenőrzéséhez.

2.1. Olajpiaci lépések Iránnal szemben

Az Egyesült Államok már az 1980-as években vezetett be kétoldalú gazdasági szankciókat Iránnal szemben, a terrorizmus támogatása miatt. A nemzetközi közösség eziárnyú erőteljes lépései azonban csak 2006-ban kerültek bevezetésre. Irán nukleáris programja miatt az ENSZ BT több gazdasági szankciót elrendelő határozatot is hozott (1696/2006, 1737/2006, 1747/2007, 1803/2008, 1835/2008, 1929/2010, 1984/2011, 2049/2012, 2231/2015).²² A szankciók kiterjedtek fegyverek és a nukleáris iparban felhasználható berendezések bevitelének korlátozására, Irán nemzetközi pénzügyi kapcsolatainak korlátozására, kiterjed továbbá olajipari berendezések bevitelének tilalmára is. Az ENSZ határozatok nem tiltották meg kategorikusan az ENSZ tagországoknak, hogy olajat vásároljanak Iránból, mert aránytalan nehézségeket jelentett volna egyes országoknak (pl.: India, Olaszország, Görögország, Spanyolország, Japán, Dél-Korea) a hirtelen kieső iráni import pótlása, de felszólították a tagországokat, hogy lehetőségeikhez mérten csökkentsék az iráni kőolajimportot – szükség esetén ebben segít a többi ENSZ tagország.

A szankciók nem csak az iráni kőolajvásárlások közvetlen csökkentését irányozták elő, hanem jelentősen megnehezítették Iránnak a nemzetközi olajértékesítés technikai lebonyolítását is: nemzetközi biztosítótársaságoknak megtiltották az iráni olajszállító hajók biztosítását, illetve az iráni bankokat kizárták a nemzetközi pénzügyi rendszerből (SWIFT), így nehezebbé vált az olaj kiszállítása a vevőhöz, illetve olajexport után járó fizetség hazajuttatása.

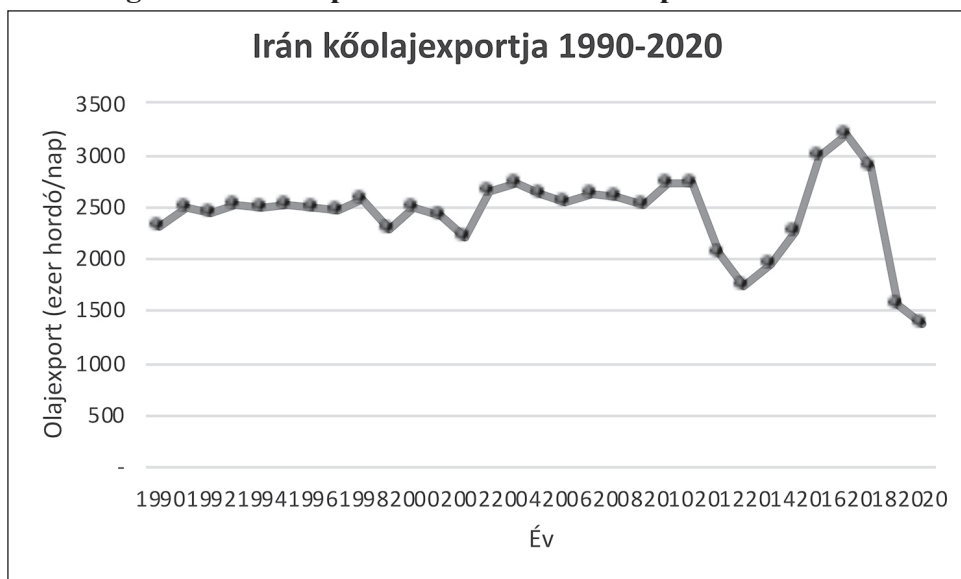
A nemzetközi közösség támogatását elősegítendő, az Egyesült Államok Irán esetében jelentős másodlagos szankciók kivetéséről döntött, ennek

keretében olyan országokat és vállalatokat sújtott, amelyek nem – vagy nem kellő mértékben – csökkentették az Iránnal való kőolajipari és pénzügyi együttműködésüket.

1990-2005 időszakban (az ENSZ szankciók bejelentését megelőző másfél évtizedben) az iráni kőolajtermelés a világ kőolaj termelésének átlagosan 5,3%-át tette ki. Az ENSZ szankciók bejelentését követő csaknem másfél évtizedben (2006-2020) ez az arány 4,7%-ra csökkent, miközben egyébként a tényleges termelés nem csökkent Iránban, sőt még növekedett is: 1990-2005 között átlagosan napi 3716 ezer hordó/nap volt a termelés, addig a szankcióval sújtott időszakban (2006-2020) ez 4115 ezer hordó/napra emelkedett.²³

A gazdasági szankciók azonban jól láthatóan nyomot hagytak az iráni kőolaj export alakulásán.

1. ábra: Irán kőolajexportjának alakulása 1990-2020
Figure 1.: Development of Iranian Oil Exports 1990-2020

Forrás: British Petrol²⁴, ábra: saját szerkesztés

A 2012-ben szigorított szankciók nyomán a 2011-es színtről 2013-ra 37%-kal esett az iráni kőolajexport volumene.²⁵ Az ebből eredő gazdasági nehézségek nyomán Irán hajlandó volt tárgyalni a nukleáris programjáról, melynek nyomán a gazdasági szankciókat enyhítette az ENSZ, így 2014-től érdemben emelkedni kezdett az iráni olajexport. Végül is 2015-ben került

aláírásra az a megállapodás („iráni atomalku”), melynek értelmében Irán vállalta, hogy az urándúsítás során nem lépi át a nagyhatalmak által meghatározott 3,67%-os dúsítási szintet, cserébe a nemzetközi közösség a gazdasági szankciók jelentős részét feloldja, ennek nyomán jelentősen emelkedett az iráni kőolaj export 2017-ig. A Trump-kormányzat – hivatkozva arra, hogy Irán valójában nem tartja be a 3,67%-os dúsítási limitet – egyoldalúan kilépett az atomalkuból és ismét szankciókat vezetett be Irán ellen, melyet az ENSZ BT nem támogatott, de az Egyesült Államok egyes szövetségesei követték a példáját, így az iráni olajexport ismét meredek esésnek indult: 2017-ről 2020-ra 57%-kal csökkent.²⁶

Az iráni export fentiekben bemutatott változásai érezhető nyomot hagytak a kőolaj világpiacán. A 2012-es jelentősebb gazdasági szankciók bevezetése előtt, 2008-ban készült amerikai becslés szerint az olaj világpiaci ára 10%-kal csökkenne, ha Irán mindenféle korlátozás nélkül exportálhatna olajat, vagyis 2008-ban az Irán elleni szankciók mintegy 10-kal magasabb világpiaci olajárat eredményeztek, amely az Egyesült Államoknak éves szinten mintegy 38-76 milliárd USD veszteséget okozott.²⁷ Tekintettel arra, hogy 2012-ben Irán ellen bevezetett szigorúbb olajpiaci szankciók miatt 2013-ban jelentősen csökkent az iráni olajexport, így ebben az időszakban az olaj világpiaci árára is nagyobb hatással voltak ezek a geopolitikai célú olajpiaci lépések: 2013-ban az Irán ellen bevezetett szankciók az Egyesült Államoknak makroszinten becsülhetően akár 100 mrd USD-t megközelítő összegű veszteséget okoztak. Szem előtt kell tartani azonban, hogy az iráni kőolaj kiesése által okozott – 10-20%-osra becsült – világpiaci olajár emelkedés eltörpül ahhoz képest, hogy egy sikeres iráni nukleáris program nyomán az olaj világpiaci ára duplájára emelkedhetne – nem is beszélve annak súlyos geopolitikai következményeiről, így az Egyesült Államoknak mind gazdasági mind geopolitikai érdekei azt diktálták, hogy vállalja a szankciók nyomán bekövetkező 10-20%-os olajár emelkedésből eredő makroökonómiai veszteségeket.²⁸

2019-2020-ban – bár az iráni export csökkenése jelentősebb volt mint 2013-ban – az Egyesült Államoknak már nem okozott a 2008-2013-as időszakhoz hasonló veszteséget az iráni export világpiaci kiesése, mert az amerikai olajtermelés – köszönhetően az új kőolajipari technológiák térnyerésének, mint például a palaolaj kitermelési technológiák és a horizontális fúrás – 2010 és 2020 között több mint duplájára emelkedett, 2020-ban az Egyesült Államok már csaknem önellátó volt kőolajból (ekkor az amerikai fogyasztás már csak 4%-kal haladta meg a termelést, míg 2013-ban ez a különbség még 78% volt).²⁹

A Trump kormányzat tehát 2018-ban már jóval kisebb makrogazdasági veszteség mellett tudta vállalni az iráni atomkuból való kilépést, ezért is volt határozottabb ennek a geopolitikai lépésnek a megtétele során – még az európai szövetségeseinek határozott ellenkezését is figyelmen kívül hagyhatta (miközben más szövetségesei, mint Izrael vagy Szaúd-Arábia támogatták ezt a lépését).

Fontos megemlíteni, hogy az Irán elleni szankciók által okozott világpiaci olajáremelkedés ebben az időszakban nem volt ellenére Oroszországnak, ezért 2017. előtt Oroszország is rendszeresen megszavazta az ENSZ BT-ben az Irán elleni szankciókat (gazdasági érdekei mellett természetesen a biztonságpolitikai érdekei is azt diktálták, hogy fellépjen az iráni atomprogrammal szemben).

2.2. Olajpiaci lépések Oroszországgal szemben

Oroszország – mint az Egyesült Államok egyik legjelentősebb geopolitikai ellenlábas – szintén jelentős olajexportőr, de vele szemben nem alkalmazhatók az Iránnal szemben sikerrel alkalmazott olajpiaci geoökonómiai eszközök, ennek okai az alábbiakban foglalhatók össze:

- 1). Oroszország állandó tagja az ENSZ BT-nek, így nyilvánvalóan nem szavaz meg semmilyen ellene felterjesztett gazdasági szankciót.
- 2). Oroszország a legfontosabb kőolaj- és gázszállítója az Egyesült Államok számos szövetségeseinek. Az orosz kőolaj- (vagy gáz-) szállítások jelentős csökkentése kezelhetetlen gazdasági és politikai problémákat eredményezne az Európai Unióban, Japánban vagy Dél-Koreában.
- 3). Oroszország kőolajpiaci súlya igen jelentős. Napi termelése az elmúlt évtizedben 10 millió hordó körül alakult, amelynek 70-80%-át exportálta.³⁰ Ekkora mennyiség kiesése a világpiacról már rövid távon is jelentős ellátási problémákat és beláthatatlan mértékű áremelkedést idézne elő, amely az Egyesült Államok és szövetségesei nagy részének gazdaságában is jelentős károkat okozna.
- 4). Az orosz olaj legfőbb vevője az Európai Unió mellett Kína. Egy esetleges Oroszország elleni kőolaj bojkott jelentősen erősítené a kínai-orosz gazdasági és politikai kapcsolatokat, amely nem érdeke az Egyesült Államoknak.

A fentiekből kifolyólag az Egyesült Államoknak az Oroszországgal szembeni olajpiaci küzdelmei során más eszközöket kell alkalmaznia, mint amiket egyébként sikerrel alkalmaz(ott) Irán ellen. Az alábbiakban ezek az eszközök kerülnek áttekintésre.

- 1). Az Egyesült Államok és szövetségesei időről időre megpróbálják korlátozni Oroszország kőolaj és földgáz kitermelési potenciálját a fejlett kőolaj- és földgázipari technológiákhoz való hozzáférés korlátozásával (például a Krím annexiója nyomán elrendelt gazdasági szankciók keretében),³¹ hasonlóan a hidegháború utolsó évtizedében Reagan által bevezetett azonos jellegű intézkedésekhez (pl.: COCOM rendszer).³²
- 2). Az Egyesült Államok rendszeresen fellép olyan beruházási projektekkel szemben, amelyek segítik az orosz olaj és földgáz világpiacon jutását. A Déli Áramlat földgázvezeték építése kapcsán még a magyar kormány is amerikai politikai nyomás alá került 2014-ben,³³ a Trump kormányzat pedig nyíltan ellenezte a Németországot Oroszországgal összekötő Északi Áramlat 2 gázvezeték megépítését.³⁴ Dobson felidézi, hogy a szovjet csővezeték építési munkálatok akadályozása már a hidegháborúban is tudatos törekvése volt a Reagan kormányzatnak, emiatt jelentős konfliktusok alakultak ki az Egyesült Államok és európai szövetségesei között.³⁵
- 3). Szintén hidegháborúban alkalmazott eszköz volt a szovjet gazdaság tőkepiacokhoz való hozzáféréseinek korlátozása, így az igen költséges kőolajipari beruházások finanszírozási forrásait tudta az Egyesült Államok jelentősen szűkíteni.³⁶ Ugyanezen eszköz ismét megjelenik a Krím annexiója kapcsán elrendelt szankciók között.³⁷
- 4). Az Egyesült Államok – lehetőségeihez mérten – folyamatosan próbál segíteni diverzifikálni az energiahordozó beszerzési lehetőségeiket azon szövetségeseinek (például Magyarországnak vagy Dél-Koreának), amelyek egyoldalúan ki vannak szolgáltatva az orosz kőolaj- és földgázszállításoknak (a magyaroknak nyújtandó segítség tetten érhető volt már az Obama kormányzat idején³⁸, és folytatódott a Trump adminisztráció politikájában is³⁹).
- 5). A kőolajpiacot elemző számos szerző rámutat, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei (elsősorban Szaúd-Arábia) bizonyos feltételek fennállása esetén képesek az olaj világpiacon az árát jelentősen és tartósan csökkenteni, hogy így mérsékeljék a Szovjetunió/Oroszország kőolajpiaci bevételeit, ezen keresztül pedig annak katonai és geopolitikai potenciálját (például: Salameh⁴⁰, Schweizer⁴¹, Glofák⁴², Reagan⁴³).

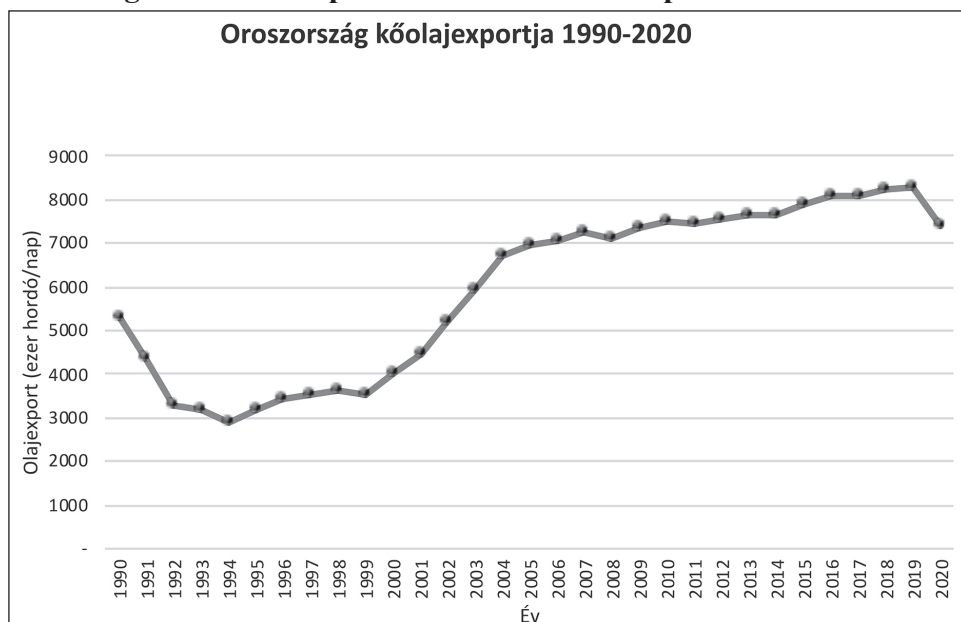
Az Egyesült Államok Oroszországgal szembeni fenti törekvései eltérő hatással vannak a kőolaj világpiacon az árának alakulására. A fenti 1-4. pontokban foglalt intézkedések – akár jelentős mértékben is – csökkentik a világpiacon a kőolaj kínálatot, így az olajárak emelkedését idézik elő. Az 5. pontban foglalt lépés azonban jelentős és tartós áresést eredményez a kőolaj világpiacon.

A Krím annexióját megelőzően egyébként Oroszország már felkészült a várható nyugati gazdasági szankciókra, ezért megfelelő geoökonómiai ellenintézkedésekkel részben ellensúlyozni tudta az orosz kőolajipart érintő gazdasági szankciók hatását, így 2014 és 2018 között a szankciók ellenére mintegy napi 1 millió hordóval nőtt az orosz kőolajkitermelés.⁴⁴ Oroszország főbb geoökonómiai védelmi intézkedései az alábbiakban foglalhatók össze:

- 1). Az orosz kőolajipari cégek hozzáférését a nyugati tőkepiacokhoz erőteljesen korlátozták ugyan, de Oroszország talált alternatív finanszírozási forrásokat, például kínai és indiai pénzügyi piacokon. Kölcsönök felvétele mellett kisebbségi részesedéseket értékesítettek kínai és indiai befektetőknek az orosz olajipari vállalatokban.⁴⁵
- 2). Oroszország intenzíven fejlesztette saját kőolajipari technológiáját, hogy kevésbé legyen kiszolgáltatva a nyugati kőolajipari technológia-exportnak.
- 3). Az orosz adórendszer arra ösztönzi a kőolajipari cégeket, hogy alacsonyabb olajár esetén is termeljenek, így alacsony olajárak esetén (ahogy ez 2014. után jellemző volt) piacot tudtak szerezni a versenytársak rovására.

2. ábra: Oroszország kőolajexportjának alakulása 1990-2020

Figure 2.: Development of Russian Oil Exports 1990-2020

Forrás: British Petrol⁴⁶, ábra: saját szerkesztés

Kedvező volt Oroszország számára, hogy az olajipari technológiaexport korlátozásának kitermelési volumen hatása egy olajkitermelő ország esetében csak hosszabb távon jelentkezik (jellemzően 10 év után), amikor a termelés fenntartásához már új – nehezebben kitermelhető – olajmezők feltárására van szükség; rövid- és középtávon nincs jelentős hatása.⁴⁷

Amikor az Egyesült Államok Oroszországgal szemben kíván fellépni geoökonómiai eszközökkel, akkor – az iráni szankciókhoz hasonlóan – jelentős nemzetközi támogatást kell szereznie, mert a közvetlen amerikai-orosz kereskedelmi kapcsolatok volumene igen alacsony (az összes orosz export 3,1%-a irányul az Egyesült Államokba, míg az összes orosz import 5,4%-a érkezik az Egyesült Államokból).⁴⁸ Ebből kifolyólag az Oroszországgal szembeni geoökonómiai fellépést előzetesen egyeztetni kell az Európai Unióval, amely – egy entitásként kezelve – Kínát megelőzve Oroszország legjelentősebb kereskedelmi partnere. 2014-ben – a Krím annexiója nyomán – az Oroszországgal szembeni amerikai geoökonómiai fellépéshez csatlakozott az Európai Unió, Ausztrália, Kanada, Japán, Norvégia és Svájc is.

Az Oroszországgal (Szovjetunióval) szembeni geoökonómiai fellépést az Egyesült Államok rendszeresen társítani szokta nemzetközi szervezetekben történő fellépéssel is. A Krím annexiója nyomán az Egyesült Államok, Kanada, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán és az Egyesült Királyság felfüggesztette együttműködését Oroszországgal a G-8 szervezetben és Oroszország nélkül, a G-7 szervezetben folytatta tovább a munkát. Fontos további törekvése volt az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek, hogy a Világbankban és az EBRD-ben felléptek minden oroszországi projekt finanszírozását célzó ügylettel szemben.⁴⁹

2.3. Olajpiaci lépések Észak-Korea ellen

Az Egyesült Államok és az ENSZ már az 1950-es években, a Koreai háború idején vezetett be gazdasági szankciókat Észak-Koreával szemben. A nemzetközi szankciók 2006-tól szélesedtek ki, amikor is Észak-Korea nukleáris programot indított.⁵⁰ 2006-ban az ENSZ BT 1718-as határozata gazdasági szankciókat rendelt el Észak-Koreával szemben, melynek nyomán számos ország és nemzetközi szervezet hozott gazdasági büntető intézkedéseket Észak-Koreával szemben, amelyek kiterjedtek a kőolaj bevitelére is. Mivel Észak-Korea nem állította le nukleáris programját, ezért 2006. után az ENSZ BT – Kína és Oroszország támogatásával – újabb büntető intézkedésekről határozott. A 2009. évi 1874-es és 2013. évi 2087-es ENSZ BT határozat kiszélesítette az embargót.⁵¹ A 2013. évi 2094-es ENSZ

BT határozat már pénzügyi korlátozásokra is kiterjedt, nehezítendő, hogy Észak-Korea fizetni tudjon a külföldről vásárolt eszközökért, illetve, hogy az exportjáért járó fizetséget realizálni tudja. A 2016. évi 2270-es ENSZ BT határozat (a 4. nukleáris kísérleti robbantás nyomán) különböző fémek (pl.: arany, vanádium, titánium és ritkaföldfémek) bevitelét korlátozta és egyúttal a legjelentősebb észak-koreai exportáruk, a vas és szén kivitelét célozta. Később az exportkorlátozást kiterjesztették réz, nikkel, cink és ezüst kivitelére is. 2017-ben az ENSZ BT 2371-es és 2375-ös határozatával tovább korlátozta az észak-koreai exportot, korlátozta továbbá a külföldön dolgozó (tathat)ó észak-koreai állampolgárok számát.

Észak-Korea egyáltalán nem termel ki kőolajat, fogyasztását teljes egészében importból fedezi. Bár Észak-Korea nem publikál megbízható adatokat a kőolajfogyasztásáról, az amerikai U.S Energy Information Administration becslései szerint 2018-ban kb. napi 12 000 hordó kőolajat használt fel, ez a magyar fogyasztásnak kb. 7%-a.⁵² (Bár amerikai vádak szerint kínai (és orosz) segédlettel ennél több olaj kerül be Észak-Koreába évről évre.)⁵³

Figyelembe véve, hogy Észak-Korea lakossága 2,5-szerese a magyarországi lakosságnak, megállapítható, hogy az 1 főre jutó kőolajfogyasztás a magyar szintnek a 3%-át sem éri el. Tekintettel arra, hogy az importált kőolaj egy jelentős részét az igen jelentős méretű hadsereg használja fel⁵⁴, a mezőgazdaság és a közlekedés számára nem jut elegendő üzemanyag; ez az egyik fő oka a rendszeres észak-koreai éhínségeknek: a mezőgazdasági gépek működtetéséhez nincs elegendő üzemanyag, ezért sok olyan mezőgazdasági munkát kézi erővel végeznek, amit Ázsia más szegényebb országaiban már évtizedek óta gépek csinálnak.

Észak-Korea kőolajigénye – és különösen kőolajfogyasztása – elenyésző az olaj világpiacháoz képest. Feltételezve, hogy teljes szankciómentesség esetén a magyar kőolaj fogyasztásnak kb. 2,5-szeresét használná Észak-Korea, akkor is csak a világ teljes fogyasztásának 0,37%-át tenné ki a fogyasztás, így ennek sem lenne érdemi árnövelő hatása a kőolaj világpiacon.

3. Konklúziók

Az utóbbi évtizedekben az Egyesült Államok egyre gyakrabban alkalmaz gazdasági szankciókat geopolitikai céljai elérésére.⁵⁵ Ezekhez a gazdasági szankciókhoz akkor lehet az ENSZ BT (ezen belül is Oroszország és Kína) támogatását is megnyerni, ha valamely ellenséges ország a világ biztonságát jelentősen veszélyeztető lépéseket tesz, jellemzően ilyen az észak-ko-

reali vagy iráni nukleáris program. Egyéb esetekben – ENSZ BT támogatás nélkül – az Egyesült Államok a saját szövetségeseivel együtt tud gazdasági szankciókat bevezetni. Tekintettel arra, hogy az Egyesült Államok szövetségi rendszere igen kiterjedt, így ENSZ felhatalmazás nélkül is jelentős gazdasági nyomást tud helyezni egy országra egy-egy geoökonómiai támadás keretében. Az Egyesült Államok számos esetben másodlagos szankciókat is alkalmaz: szankcionálja azokat a vállalatokat/országokat, amelyek az amerikai szankció alatti országgal üzletelnek, így közvetett módon is arra ösztönzik a cégeket/országokat, hogy az Egyesült Államok szankciói mellé álljanak – még azokat is, amelyek nem szövetségesei.

Mivel a kőolaj a világ legnagyobb mennyiségben kereskedett nyersanyaga és alapvető minden ország működése számára, ezért kézenfekvő, hogy gazdasági szankciók egy jelentős része kiterjed a kőolaj és üzemanyagok exportjára/importjára.⁵⁶ A kőolajpiacokhoz való hozzáférés jelentős károkat tud okozni olajexportáló és olajimportáló országoknak egyaránt. Az Egyesült Államok rendelkezik olyan geopolitikai súllyal és szövetségi rendszerrel, hogy a kőolajpiaci export és import korlátozások betartását képes ellenőrizni és adott esetben kikényszeríteni.

A kőolajjal kapcsolatos szankcióknak az olajpiacon szerteágazó hatásai lehetnek. Mint Brown hangsúlyozza, az olajpiaci kereslet és kínálat igen rugalmatlan rövid távon, így 1-2%-os kereslet vagy kínálat változás is érezhető ármozgásokat indít be a világpiacra.⁵⁷

Az olajexportőrökkel szembeni szankciók általában (nem mindig!) növelik az olaj világpiaci árát, ami makrogazdasági szempontból alapvetően kedvezőtlen az Egyesült Államok – mint nettó olajimportőr – számára, így erre is figyelemmel kell lennie az Egyesült Államoknak, mert az olaj árának változása közvetlenül hat az amerikai gazdasági növekedésre, inflációra, munkanélküliségre és külkereskedelmi mérleg egyenlegére. Ebből kifolyólag egy-egy Irán vagy Venezuela elleni szankció esetén az Egyesült Államok ösztönözni szokta a többi olajexportáló országot termelésének fokozására (ebben rendszerint partner szokott lenni Szaúd-Arábia).⁵⁸ A várható közeli jövőben kevésbé kell majd azonban az Egyesült Államoknak a kőolajexportőrökkel szembeni szankciók számára káros árfelhajtó hatásaitól tartani, ha az amerikai kőolajkitermelés az elmúlt évtizedben tapasztalható trendnek megfelelően tovább növekszik és az ország előbb-utóbb önellátóvá vagy nettó kőolaj exportőrré válik. Ilyen esetekben egy-egy kőolaj exportáló országgal (különösen például Venezuelával) szembeni exportkorlátozás nemcsak az Egyesült Államok geopolitikai céljait segít előmozdítani, hanem piacot teremthet az Egyesült Államok olajipari vállalatai szá-

mára is, ezen keresztül pedig javítja az Egyesült Államok külkereskedelmi mérlegét. A fentiekből kifolyólag számítani lehet rá, hogy az ország olajkitermelésének felfutásával továbbra is alkalmaz majd az Egyesült Államok kőolajpiaci korlátozásokat kőolajexportáló ellenlábasaival szemben – akár egyre növekvő mértékben és gyakorisággal.

További tanulsága a kutatásnak, hogy más-más kőolajpiaci következményekre lehet számítani annak függvényében, hogy a geoökonómiai támadás alatt álló országnak milyen eszközei vannak a védekezésre. Míg Oroszország – mint jelentős olajpiaci és geopolitikai hatalom – számos ellenlépéssel képes tompítani az amerikai kőolajpiaci támadások gazdasági hatásait, addig Irán jóval inkább kiszolgáltatott a gazdasági kényszerintézkedéseknek. A kőolajszankciónak kitett olajimportőr országok (pl.: Észak-Korea) pedig jellemzően kicsi országok, így gazdasági védekezési lehetőségük erősen korlátozott.

Az amerikai kőolajpiaci hadviselési lépéseinek két fontos háttérszereplője Kína és India. Mindkét ország jelentős kőolajimportőr és az amerikai szankció alá vont országokból (pl.: Irán és Venezuela) jelentős mennyiségű olajat vásárolnak, míg Kína a szintén szankció alatt álló Oroszországból is jelentős mennyiségű kőolajat importál és hangsúlyos a szerepe az Észak-Koreával szemben fennálló szankciók kijátszásában is.

JEGYZETEK / NOTES

1. Wilson, Woodrow – Padover, Saul K. (1942): *Wilson's Ideals*, American Council on Public Affairs, Washington, D.C., 162 old.
2. Bidwell, Percy W. (1942): *Our Economic Warfare*, Foreign Affairs – Issue April 1942: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1942-04-01/our-economic-warfare> (utolsó letöltés: 2021.11.11.) <https://doi.org/10.2307/20029165>
3. Baldwin, David (1985): *Economic Statecraft*, Princeton University Press, New Jersey, 250 old.
4. Adler-Karlsson, Gunnar (1968): *Western Economic Warfare, 1947–1967: A Case Study in Foreign Economic Policy*. Stockholm, Almqvist and Wiksell, 319 old.
5. Bienen, Henry–Gilpin, Robert (1980): *Economic Sanctions As a Response to Terrorism*. *Journal of Strategic Studies*, 3 (1). 89–98. old.
6. Doxey, Margaret (1972): *International Sanctions: A Framework for Analysis with Special Reference to the UN and Southern Africa*. *International Organization*, 26 (3). 527–550 old.
7. Galtung, Johan (1967): *On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia*. *World Politics*, 19 (3): 378–416 old.
8. Kindleberger, Charles P. (1970): *Power and Money*. Macmillan. New York–London. 256 old.
9. Knorr, Klaus (1975): *The Power of Nations: The Political Economy of International Relations*. Basic Books. New York. 353 old.
10. Losman, Donald L. (1979): *International Economic Sanctions: The Cases of Cuba, Israel and Rhodesia*. University of New Mexico Press. Albuquerque. 156 old.
11. Szép Viktor (2015): *A gazdasági szankciók politikai hatékonysága*. *Politikatudományi Szemle*, 24(4): 117-131 old.
12. Luttwak, Edward N. (1990): *From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce, The National Interest* no. 20/1990: 17, <http://www.jstor.org/stable/42894676> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
13. Szilágyi István (2018): *Geopolitika*. PAIGEO, Budapest, 376 old.
14. Shambaugh, George (2002): *Encyclopedia Britannica „Economic warfare”*: <https://www.britannica.com/topic/economic-warfare> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
15. Tuathail, Gearóid et al. (2006): *Geopolitics Reader*. Routledge. London-New York. 342 old.

16. Weiss, Thomas G et al. (1997): Political Gain, Civilian Pain – Humanitarian Impacts of Economic Sanctions. Rowman & Littlefield Publishers. Lanham. 304 old.
17. Gottstein, Ulrich (1999): Peace through Sanctions? Lessons from Cuba, Former Yugoslavia and Iraq, *Medicine, Conflict and Survival* 15, no. 3.: 271–285. old, <https://doi.org/10.1080/13623699908409463> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
18. Weisbrot, Mark – Sachs, Jeffrey (2019): Punishing Civilians: U.S. Sanctions on Venezuela, *Challenge* 62, no. 5.: 299–321. old. <https://doi.org/10.1080/0575132.2019.1638094> (utolsó letöltés: 2021.11.11.).
19. Smith, Hazel (2020): The Ethics of United Nations Sanctions on North Korea: Effectiveness, Necessity and Proportionality, *Critical Asian Studies* 52, no. 2. 182–203. old. <https://doi.org/10.1080/14672715.2020.1757479> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
20. Peksen, Dursun – Drury, Cooper (2010): Coercive or Corrosive: The Negative Impact of Economic Sanctions on Democracy. In: *International Interactions Volume 36, 2010 - Issue 3, 240-264 old.*
21. Syed, Rashid H. (2017): The Petrodollar System and Its Importance to US Financial and Political Dominance, *Geopolitics of Energy* 39, no. 11–12/2017: 2–6, <https://ceri.ca/publications/geopolitics-of-energy/issue/10> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
22. United Nations Security Council (2006-2020): Security Council Resolutions on Iran. https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/security-council-resolutions/?ctype=Iran&cbtype=iran (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
23. British Petrol (2021): Statistical Review of World Energy - All Data 1965-2020, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/downloads.html> (utolsó letöltés: 2021.11.11.).
24. British Petrol (2021).
25. British Petrol (2021).
26. British Petrol (2021).
27. DeRosa, Dean A. – Hufbauer, Gary C. (2008): Normalization of Economic Relations. National Foreign Trade Council. 21 November 2008. 44 old. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.174.3896&rep=rep1&type=pdf> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
28. Kredo, Adam (2012): The Economic Consequences of Iranian Nukes. The Washington Free Beacon. <https://freebeacon.com/politics/the-economic-consequences-of-iranian-nukes/> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
29. British Petrol (2021).
30. British Petrol (2021).

31. Rennack, Dianne E. (2021): U.S. Sanctions on Russia: An Overview. Congressional Research Service <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10779.pdf> (utolsó letöltés, 2021.11.11.)
32. CIA (1983): National Security Decision Directive (NSDD) Nr. 75: U.S. Relations with the USSR, January 17. 1983, <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-75.pdf> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
33. Tóth Csaba (2014): Az USA diplomácia nyomást gyakorolhat a Déli Áramlat magyarországi szakaszának megépítése ellen. Budapest Beacon. <https://hu.budapestbeacon.com/politika/az-usa-diplomacia-nyomast-gyakorolhat-deli-aramlat-magyarorszag-szakaszanak-megepitese-ellen/amp/> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
34. Gardner, Timothy – Psaledakis, Daphne (2021): Exclusive: U.S. tells European companies they face sanctions risk on Nord Stream 2 pipeline. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-nord-stream-2-sanctions-exclusive-idUSKBN29I0CN> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
35. Dobson, Alan P (2005): The Reagan Administration, Economic Warfare, and Starting to Close Down the Cold War. Diplomatic History Vol. 29. No. 3., 531-556 old.
36. CIA (1983).
37. Brown (2020).
38. Dunai Márton (2014): U.S. ready to help Hungary build energy independence: diplomat. Reuters <https://www.reuters.com/article/us-hungary-usa-gas-idUSKBN0JK0FF20141206> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
39. Szakács Gergely (2019): Hungary calls on U.S. to spur Exxon gas project in Black Sea. Reuters <https://www.reuters.com/article/us-hungary-usa-gas-idUSKCN1PW1OK> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
40. Salameh, Mamdouh (2015): What is Behind the Steep Decline in Crude Oil Prices: Glut or Geopolitics? IAEE Newsletter 2015. 2nd Quarter 2015, 25-28. old.
41. Schweizer, Peter (1994): Victory: The Reagan Administration's Secret Strategy That Hastened the Collapse of the Soviet Union. Atlantic Monthly Press, New York. 284 old.
42. Glofák Péter (2020): Gazdasági hadviselés a hidegháborúban. Geopolitikai Szemle. II. évfolyam 1. szám 2020/1. № 4. 87-105. old.
43. Reagan, Michael (2014): Putin, Petroleum and Pantyhose, Townhall, March 6, 2014, <https://townhall.com/columnists/michaelreagan/2014/03/06/putin-petroleum-and-pantyhose-n1804878> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
44. British Petrol (2021)
45. Brown (2020)

46. British Petrol (2021)
47. Brown (2020)
48. Santandertrade (2021): Russian Foreign Trade in Figures. https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/russia/foreign-trade-in-figures#classification_by_country (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
49. Rastello, Sandrine – Fouquet Helene (2014): G-7 Nations Said to Oppose New World Bank Russia Projects. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-07-31/g-7-nations-said-to-oppose-new-world-bank-projects-in-russia> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
50. Albert, Eleanor (2019): What to Know About Sanctions on North Korea. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/what-know-about-sanctions-north-korea> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
51. ENSZ BT. határozatok: https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/security-council-resolutions/?ctype=DPRK%20%28North%20Korea%29&cbtype=dprk-north-korea (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
52. U.S. Energy Information Administration (2018): North Korea – Petroleum and other Liquids. <https://www.eia.gov/international/analysis/country/PRK> (utolsó letöltés: 2021.11.13.)
53. Holland, Steve et al. (2018): Exclusive: Trump accuses Russia of helping North Korea evade sanctions; says U.S. needs more missile defense. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-exclusive/exclusive-trump-accuses-russia-of-helping-north-korea-evade-sanctions-says-u-s-needs-more-missile-defense-idUSKBN1F62KO> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
54. A Koreai Néphadsereg a világ 4. legnagyobb létszámú hadserege mintegy 1,3 millió aktív létszámmal. Forrás: The Military Balance (2019): International Institute for Strategic Studies. Routledge. London. 504 old.
55. Fishman, Edward (2017): Even Smarter Sanctions: How to Fight in the Era of Economic Warfare, Foreign Affairs 96, no. 6: 102–110 old., <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-10-16/even-smarter-sanctions> (utolsó letöltés: 2021.11.13.)
56. Syed (2017).
57. Brown (2020).
58. Makini, Brice (2019): Trump calls for OPEC to boost oil production, says price too high. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-opecidUSKCN1R91J5> (utolsó letöltés: 2021.11.13.)

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- The Military Balance (2019): International Institute for Strategic Studies. Routledge. London. 504 old.
- Adler-Karlsson, Gunnar (1968): *Western Economic Warfare, 1947–1967: A Case Study in Foreign Economic Policy*. Stockholm, Almqvist and Wiksell, 319 old.
- Albert, Eleanor (2019): *What to Know About Sanctions on North Korea*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/what-know-about-sanctions-north-korea> (utolsó leöltés 2021.11.12.)
- Baldwin, David (1985): *Economic Statecraft*, Princeton University Press, New Jersey, 250 old.
- Bidwell, Percy W. (1942): *Our Economic Warfare, Foreign Affairs—Issue April 1942*: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1942-04-01/our-economic-warfare> (utolsó letöltés: 2021.11.11.) <https://doi.org/10.2307/20029165>
- Bienen, Henry–Gilpin, Robert (1980): *Economic Sanctions As a Response to Terrorism*. *Journal of Strategic Studies*, 3 (1). 89–98. old.
- British Petrol (2021): *Statistical Review of World Energy - All Data 1965-2020*, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/downloads.html> (utolsó letöltés: 2021.11.11.).
- Brown, Phillip (2020): *Oil Market Effects from U.S. Economic Sanctions: Iran, Russia, Venezuela*. Congressional Research Service. <https://sgp.fas.org/crs/row/R46213.pdf> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- CIA (1983): *National Security Decision Directive (NSDD) Nr. 75: U.S. Relations with the USSR*, January 17. 1983, <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-75.pdf> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- DeRosa, Dean A. – Hufbauer, Gary C. (2008): *Normalization of Economic Relations*. National Foreign Trade Council. 21 November 2008. 44 old. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.174.3896&rep=rep1&type=pdf> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Dobson, Alan P (2005): *The Reagan Administration, Economic Warfare, and Starting to Close Down the Cold War*. *Diplomatic History* Vol. 29. No. 3., 531-556 old.
- Doxey, Margaret (1972): *International Sanctions: A Framework for Analysis with Special Reference to the UN and Southern Africa*. *International Organization*, 26 (3). 527–550 old.
- Dunai Márton (2014): *U.S. ready to help Hungary build energy independence: diplomat*. Reuters <https://www.reuters.com/article/us-hungary-usa-gas-idUSKBN0JK0FF20141206> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)

- ENSZ BT. határozatok: https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/security-council-resolutions/?ctype=DPRK%20%28North%20Korea%29&ctype=dprk-north-korea (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Fishman, Edward (2017): Even Smarter Sanctions: How to Fight in the Era of Economic Warfare, *Foreign Affairs* 96, no. 6: 102–110 old., <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-10-16/even-smarter-sanctions> (utolsó letöltés: 2021.11.13.)
- Galtung, Johan (1967): On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia. *World Politics*, 19 (3): 378–416 old.
- Gardner, Timothy – Psaledakis, Daphne (2021): Exclusive: U.S. tells European companies they face sanctions risk on Nord Stream 2 pipeline. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-nord-stream-2-sanctions-exclusive-idUSKBN29I0CN> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Glofák Péter (2020): Gazdasági hadviselés a hidegháborúban. *Geopolitikai Szemle*. II. évfolyam 1. szám 2020/1. № 4. 87-105. old.
- Gottstein, Ulrich (1999): Peace through Sanctions? Lessons from Cuba, Former Yugoslavia and Iraq, *Medicine, Conflict and Survival* 15, no. 3.: 271–285. old, <https://doi.org/10.1080/13623699908409463> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
- Holland, Steve et al. (2018): Exclusive: Trump accuses Russia of helping North Korea evade sanctions; says U.S. needs more missile defense. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-exclusive/exclusive-trump-accuses-russia-of-helping-north-korea-evade-sanctions-says-u-s-needs-more-missile-defense-idUSKBN1F62KO> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Kindleberger, Charles P. (1970): *Power and Money*. Macmillan. New York–London. 256 old.
- Knorr, Klaus (1975): *The Power of Nations: The Political Economy of International Relations*. Basic Books. New York. 353 old.
- Kredo, Adam (2012): The Economic Consequences of Iranian Nukes. *The Washington Free Beacon*. <https://freebeacon.com/politics/the-economic-consequences-of-iranian-nukes/> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Losman, Donald L. (1979): *International Economic Sanctions: The Cases of Cuba, Israel and Rhodesia*. University of New Mexico Press. Albuquerque. 156 old.
- Luttwak, Edward N. (1990): From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, *Grammar of Commerce, The National Interest* no. 20/1990: 17, <http://www.jstor.org/stable/42894676> (utolsó letöltés: 2021.11.11).
- Makini, Brice (2019): Trump calls for OPEC to boost oil production, says price too high. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-opec-idUSKCN1R91J5> (utolsó letöltés: 2021.11.13.)

- Peksen, Dursun – Drury, Cooper (2010): Coercive or Corrosive: The Negative Impact of Economic Sanctions on Democracy. In: *International Interactions* Volume 36, 2010 - Issue 3, 240-264 old.
- Rastello, Sandrine – Fouquet Helene (2014): G-7 Nations Said to Oppose New World Bank Russia Projects. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-07-31/g-7-nations-said-to-oppose-new-world-bank-projects-in-russia> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Reagan, Michael (2014): Putin, Petroleum and Pantyhose, *Townhall*, March 6, 2014, <https://townhall.com/columnists/michaelreagan/2014/03/06/putin-petroleum-and-pantyhose-n1804878> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Rennack, Dianne E. (2021): U.S. Sanctions on Russia: An Overview. Congressional Research Service <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10779.pdf> (utolsó letöltés, 2021.11.11.)
- Salameh, Mamdouh (2015): What is Behind the Steep Decline in Crude Oil Prices: Glut or Geopolitics? *IAEE Newsletter* 2015. 2nd Quarter 2015, 25-28. old.
- Santandertrade (2021): Russian Foreign Trade in Figures. https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/russia/foreign-trade-in-figures#classification_by_country (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Schweizer, Peter (1994): *Victory: The Reagan Administration's Secret Strategy That Hastened the Collapse of the Soviet Union*. Atlantic Monthly Press, New York. 284 old.
- Shambaugh, George (2002): *Encyclopedia Britannica*, „Economic warfare”: <https://www.britannica.com/topic/economic-warfare> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Smith, Hazel (2020): The Ethics of United Nations Sanctions on North Korea: Effectiveness, Necessity and Proportionality, *Critical Asian Studies* 52, no. 2. 182–203. old. <https://doi.org/10.1080/14672715.2020.1757479> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Syed, Rashid H. (2017): The Petrodollar System and Its Importance to US Financial and Political Dominance, *Geopolitics of Energy* 39, no. 11–12/2017: 2–6, <https://ceri.ca/publications/geopolitics-of-energy/issue/10> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Szakács Gergely (2019): Hungary calls on U.S. to spur Exxon gas project in Black Sea. Reuters <https://www.reuters.com/article/us-hungary-usa-gas-idUSKCN1PW1OK> (utolsó letöltés: 2021.11.12.)
- Szép Viktor (2015): A gazdasági szankciók politikai hatékonysága. *Politikatudományi Szemle*, 24(4): 117-131 old.
- Szilágyi István (2018): *Geopolitika*. PAIGEO, Budapest, 376 old.
- The Military Balance (2019): *International Institute for Strategic Studies*. Routledge. London. 504 old.

- Tóth Csaba (2014): Az USA diplomácia nyomást gyakorolhat a Déli Áramlat magyarországi szakaszának megépítése ellen. Budapest Beacon. <https://hu.budapestbeacon.com/politika/az-usa-diplomacia-nyomast-gyakorolhat-deli-aramlat-magyarorszag-szakaszanak-megepítése-ellen/amp/> (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Tuathail, Gearóid et al. (2006): *Geopolitics Reader*. Routledge. London-New York. 342 old.
- U.S. Energy Information Administration (2018): North Korea – Petroleum and other Liquids. <https://www.eia.gov/international/analysis/country/PRK> (utolsó letöltés: 2021.11.13.)
- United Nations Security Council (2006-2020): Security Council Resolutions on Iran. https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/security-council-resolutions/?ctype=Iran&cbtype=iran (utolsó letöltés: 2021.11.11.)
- Weisbrot, Mark – Sachs, Jeffrey (2019): Punishing Civilians: U.S. Sanctions on Venezuela, *Challenge* 62, no. 5.: 299–321. old. <https://doi.org/10.1080/05775132.2019.1638094> (utolsó letöltés: 2021.11.11.).
- Weiss, Thomas G et al. (1997): *Political Gain, Civilian Pain – Humanitarian Impacts of Economic Sanctions*. Rowman & Littlefield Publishers. Lanham. 304 old.
- Wilson, Woodrow – Padover, Saul K. (1942): *Wilson's Ideals*, American Council on Public Affairs, Washington, D.C., 162 old.